

УДК 371.2(09) Андрієвського

Н. В. Токуєва

Полтавська державна аграрна академія

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ІНТЕРНАТНИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ (за матеріалами педагогічної спадщини М. Андрієвського)

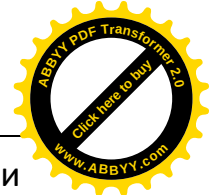
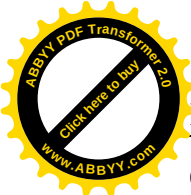
У статті досліджено новаторські ідеї відомого українського педагога, Героя Соціалістичної Праці, заслуженого вчителя України, директора Гадяцької середньої школи-інтернату імені Є. П. Кочергіна Полтавської обласної ради М. Андрієвського (1922–1998 рр.) щодо соціального розвитку особистості дитини з певними життєвими проблемами в умовах інтернатних закладів освіти засобами трудового виховання.

Ключові слова: загальноосвітня школа-інтернат, соціалізація особистості, трудове виховання, суспільно корисна праця, самообслуговування.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку всіх сфер соціального життя потребує виходу на нові рівні реалізації проблеми соціального розвитку особистості з метою формування її духовності, активного ставлення до оточуючої дійсності. Соціалізація як процес становлення особистості дитини допомагає у виробленні соціально значущих характеристик свідомості та зразків поведінки, сприяє теоретичному й практичному засвоєнню нею вимог суспільства, формує її ціннісні орієнтації. Актуальність нашого дослідження зумовлена новими підходами до поняття «соціалізація», що уможливають здатність особистості адаптуватися до сучасних умов розвитку суспільства та реалізувати себе у цих умовах.

Аналіз актуальних досліджень виявив, що концептуальні засади сутності процесу соціалізації у різні часи були висвітлені з погляду об'єктного (А. Бандура, Е. Дюркгейм, Д. Дьюї, Е. Еріксон, Т. Парсонс, З. Фрейд та ін.) та суб'єктного (Г. Андрєєва, П. Бергер, У. Бронфенбреннер, Б. Год, У. Джемс, Ф. Знанецький, Т. Лукман, Д. Мід, О. Петровський та ін.) підходів до індивіда, який соціалізується. Вивчення наукового стану окресленої проблеми засвідчило, що сутність і зміст соціалізаційного процесу, його поняттєво-категоріальний апарат досліджували у межах різних соціально-психологічних і психолого-педагогічних концепцій науковці Л. Аза, Р. Арцішевський, І. Бех, В. Бочарова, Д. Кон, І. Мартинюк, А. Мудрик, Н. Соболева та ін.

Процес первинної соціалізації, через який здійснюється взаємодія між особистістю дитини та суспільством шляхом засвоєння нею елементів культури, соціальних норм, цінностей, традицій, звичаїв, зразків діяльності, сприяє формуванню соціально значущих рис особистості. Основні засади

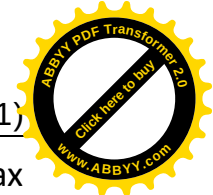
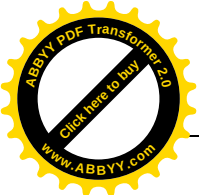

соціалізації дитини, етапи становлення її соціальної компетенції висвітлили у своїх дослідженнях І. Єрмаков, Г. Несен, Л. Сохань та ін.

Загальновизнаними соціальними інститутами є система освіти й виховання, які вважаються основними в колі агентів соціалізації у процесі роботи з дітьми-сиротами, із дітьми з неповних родин, із педагогічно занедбаними дітьми, схильними до девіантної чи деліквентної поведінки (Л. Варяниця, Н. Дяченко, Г. Махмадамінова, М. Овчиннікова, Г. Чередник, К. Чертова та ін.). Проблеми соціалізації особистості в умовах інтернатних закладів освіти, її окремі аспекти прямо чи опосередковано досліджувалися як українськими науковцями (А. Аблятипов, Ю. Грицай, О. Ігнатова, Л. Канішевська, Б. Кобзар, Б. Мельниченко, В. Покась, Є. Постовойтов, В. Пушкар, А. Рацул, В. Слюсаренко та ін.), так і російськими (О. Бережна, І. Дикун, Н. Котосонова, Л. Кочкіна, О. Кравцов, Н. Криволапова, К. Лавринець, П. Обиух, Н. Орлова, В. Попов, Т. Семенова та ін.).

Мета статті – вивчити та проаналізувати ідеї щодо соціального розвитку особистості дитини з певними життєвими проблемами в умовах інтернатних закладів освіти відомого українського педагога, Героя Соціалістичної Праці, заслуженого вчителя України Михайла Костянтиновича Андрієвського (1922–1998 рр.), який упродовж 36 років працював директором Гадяцької середньої школи-інтернату імені Є. П. Кочергіна Полтавської обласної ради. М. Андрієвський за короткий час перетворив Гадяцьку школу-інтернат на зразковий навчальний заклад, який став провідним у Полтавській області з усіх питань навчально-виховної роботи, центром передового педагогічного досвіду не лише в Україні, а і за її межами [4, 41].

Найважливішим завданням загальноосвітньої школи-інтернату М. Андрієвський визначив виховання високоосвіченого, розвиненого, активного члена суспільства, соціалізацію особистості вихованця, забезпечення адаптації, самореалізації як в умовах школи-інтернату, так і в реаліях життєвого простору, підготовку до повноцінної самостійної життєдіяльності. У зв'язку з цим у дослідженні ми прагнутимемо вирішити **такі завдання**: визначити й охарактеризувати теоретичні основи ідей М. Андрієвського щодо соціалізації особистості в умовах загальноосвітніх закладів інтернатного типу; вивчити організаційно-педагогічні засоби реалізації його новаторського підходу до розв'язання означеної проблеми в Гадяцькій школі-інтернаті.

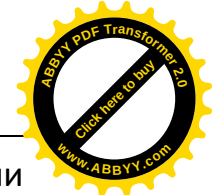
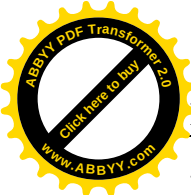

Виклад основного матеріалу. Соціалізація особистості в умовах інтернатних установ відбувається під впливом найрізноманітніших чинників, якими є специфічні особливості компенсаційного та реабілітаційного характеру спрямованості навчально-виховного процесу; деяка ізольованість вихованців у межах одного простору та обмеженість і регламентованість їх контактів; часткове або повне виключення впливу повноцінних родинних зв'язків; необхідність у раціональній організації побуту й усіх сторін життєдіяльності дитини.

Розглядаючи соціалізацію особистості вихованця інтернатної установи як системоутворювальну умову самоствердження дитини й саморегулювання нею соціального статусу, М. Андрієвський указував на визначальні психолого-педагогічні чинники соціалізаційного процесу: пріоритетність особистісного і соціально-психологічного спрямування виховного процесу; наукове, кадрове та методичне забезпечення навчально-виховного процесу у школі-інтернаті; наявність належного психологічного клімату в педагогічному та учнівському колективах [6, 3].

Під поняттям соціалізації особистості педагог розумів формування сукупності рис свідомості й поведінки (знання, працьовитість, вихованість, культуру, фізичну підготовку тощо) у їх тісній єдності і взаємодії. Новаторський підхід М. Андрієвського до розв'язання проблем соціалізації особистості вихованців загальноосвітніх інтернатних закладів полягає у виборі різних видів трудової діяльності школярів (навчальної, дослідницької, продуктивної, суспільно корисної, самообслуговуючої тощо) як посиленої форми участі в суспільному житті, засобу пізнання дійсності, відносин дорослих, соціальних ролей та функцій. Продовжуючи, він відзначав, що «...саме у щоденній практичній роботі перевіряється і міцність знань, і переконання, і моральні якості учня» [2, 94].

Часткове або повне виключення із загальної системи формування особистості вихованця загальноосвітньої школи-інтернату фактору впливу повноцінної родини різко обмежує можливості засвоєння індивідом соціального досвіду самовизначення, самосвідомості й самореалізації. Проте цілеспрямована робота з усунення наслідків соціальної депривації, яка включає орієнтацію на трудову діяльність, створення уявлень про сімейні ролі, стимулювання рефлексії та самопізнання, здатна позитивно змінити диспозиції вихованців інтернатних установ. М. Андрієвський зауважував, що

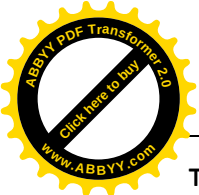
«непрості дитячі долі, які його оточували, хвилювали, турбували, змушували шукати шляхи для того, щоб школа-інтернат стала для всіх чотирьохсот дітей рідною, близькою, теплою, своєю домівкою...» [5, 143].

Із моменту прийняття до школи-інтернату, на початковому етапі соціалізації – етапі соціального навчання – вихованцями засвоювалися базові алгоритми соціальної взаємодії та поведінки, формувалася система соціальних установок і певний соціальний досвід. Дитина з перших днів перебування у школі-інтернаті залучалася до чітко організованої системи соціальних, трудових відносин у класному та загальношкільному колективах, до тимчасових чи постійних (у тому числі різновікових) бригад для виконання посильних навчальних чи дослідницьких завдань, щоденної самообслуговуючої праці, суспільно корисної трудової діяльності.

У середній школі більше уваги приділялося засвоєнню основних сутнісних аспектів життя соціуму – економічного, політичного, правового, виробничого й екологічного тощо. У трудовій діяльності збільшувалася самостійність та заохочувалася ініціатива учнів, проводилися навчальні екскурсії, активізовувалася дослідницька робота.

Робота зі старшокласниками вимагала переходу від адаптивних форм соціалізації до активного формування «Я-образу», усвідомлення життєвих перспектив, визначення свого покликання та проектування власного соціального майбутнього. У Гадяцькій школі-інтернаті застосовувалися методи учнівських проєктів, організовувалися неформальні молодіжні об'єднання, клуби, гуртки, факультативи для проведення заходів з навчальною і соціалізаційною метою.

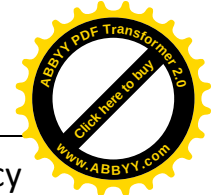
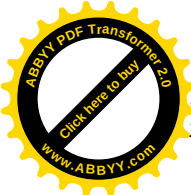
М. Андрієвський указував на те, що засвоєння основних навичок самообслуговування як одного з найважливіших механізмів життєвого становлення через трудове виховання є необхідною умовою формування соціально адаптованої особистості вихованця інтернатної установи, важливим засобом підготовки школярів до самостійної життєдіяльності завдяки їх соціально-побутовій, медико-фізіологічній, медико-психологічній й соціально-трудовій адаптації у школі-інтернаті. У книзі «Прилучення до життя» М. Андрієвський відзначав: «В умовах школи-інтернату, де діти перебувають постійно, трудове виховання займає особливе місце в навчально-виховному процесі. Саме життя вимагає продуманої організації самообслуговування, участі дітей в упорядкуванні

території, роботі в підсобному господарстві тощо. Однак, крім цих ближніх, суто практичних цілей, нас не може не хвилювати дальня кінцева мета трудового виховання – прилучення сьогоднішніх школярів до самостійного життя» [2, 40–41].

М. Андрієвський наголошував на тому, що процесу соціалізації – розвитку особистості конкретними соціальними умовами життєдіяльності – повною мірою сприяло самообслуговування вихованців школи-інтернату. Адже виконання повсякденних справ із самообслуговування (особиста гігієна, прибирання шкільних приміщень, подвір'я і пришкільної території, догляд за зеленими насадженнями, городом, садком, розарієм, робота на шкільній тваринницькій фермі та у теплиці, у майстернях, на кухні) не лише формувало у школярів нові вміння і навички, давало певний досвід трудової діяльності, а й прищеплювала звичку самостійно працювати, ухвалювати рішення, долати труднощі; виховувало почуття відповідальності за доручену справу, турботу про колектив, бережливе ставлення до державного майна, повагу до людей праці, розширювало кругозір школярів [1, 15–16]. «Праця, – писав педагог, – основа життя, основа виховання. Вона не тільки джерело багатства, а й найкращий архітектор розуму, тіла і здоров'я людини. Але цю роль праця виконує лише тоді, коли вона осмислена, коли діти розуміють її суспільну необхідність і користь» [3, 39].

Процес соціалізації вихованців Гадяцької школи-інтернату через залучення до суспільно корисної праці здійснювався шляхом проведення навчально-виробничої практики та дослідницької роботи, організації постійних або тимчасових виробничих комплексних, спеціалізованих бригад і ланок учнів для виконання завдань дослідницької, суспільно корисної, самообслуговуючої трудової діяльності: благоустрій школи, праця на навчально-дослідних ділянках, гурткова робота; навчальні екскурсії на промислові підприємства м. Гадяча, у будівельні організації, райпобуткомбінат та нафтопромисли, робота на шкільній тваринницькій фермі, у теплиці, розаріумі, у шкільному садку; прибирання та озеленення міського парку Слави та могил воїнів, що загинули у Великій Вітчизняній війні; щосезонна робота у підшефних колгоспах Гадяцького району, озеленення вулиць міста тощо [2, 38]. Це сприяло соціальному розвитку, самовдосконаленню та самореалізації особистості дитини, що в кінцевому підсумку повинно було впливати й на процес розвитку суспільства у цілому.

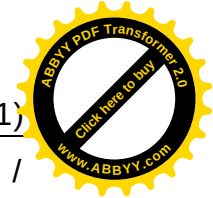
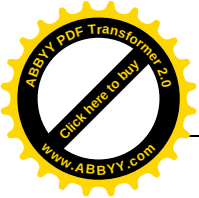
Концепція педагогічного забезпечення соціалізаційного процесу засобами трудового виховання, через трудову діяльність, розроблена М. Андрієвським, спрямована на досягнення мети – формування особистості вихованця інтернатного закладу, який повинен не лише асимілюватися в суспільство, а й прагнути до здійснення в ньому виконавчих, професійно-творчих функцій. Педагог зазначав: «...Учнівська праця цінна для нас не сама по собі. Адже саме в праці та через працю йде складний процес становлення особистості, у ній вирізняються моральні начала громадянина» [2, 42].

Висновки. Аналіз новаторських ідей М. Андрієвського щодо соціалізації вихованців загальноосвітніх інтернатних установ засобами трудового виховання засвідчив, що визначення виховної ролі праці в соціалізаційному процесі стало основоположним у стратегії навчально-виховного процесу, у повсякденному житті Гадяцької школи-інтернату. У своїх науково-педагогічних працях, статтях, доповідях, інтерв'ю, тезах виступів на науково-практичних конференціях педагог неодноразово вказував на потужний потенціал становлення людини як особистості, її духовного зростання, самовдосконалення, соціального розвитку, який закладений саме у трудовій діяльності.

Вивчення науково-практичного доробку М. Андрієвського, напрацювань усього педагогічного колективу Гадяцької школи-інтернату, яку називали «академією педагогічної практики», має теоретичне і практичне значення для сучасної школи й історико-педагогічної науки, сприяє розумінню ролі інтернатних закладів освіти в подальшому вдосконаленні системи суспільного виховання дітей та вирішенню найважливішого завдання, яке було й залишається актуальним і на сучасному етапі розвитку освітньо-виховної системи – соціалізації особистості дитини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрієвський М. К. Право на освіту / М. К. Андрієвський // Радянська школа. – 1977. – № 12. – С. 14–16.
2. Андрієвський М. К. Прилучення до життя / М. К. Андрієвський, В.В. Павелко. – К. : Політвидав України, 1979. – 102 с.
3. Володин О. Горение / О. Володин // Народное образование. – 1983. – № 10. – С. 39–42.
4. Історія Гадяцької школи-інтернату / [Беседа В. М., Галушка Н. А., Кущенко А. Л., Бесіда О. Г.]. – Гадяч : Вид-во «Гадяч», 2008. – 136 с.

5. Майорчик В. Путевка в жизнь : Народом призванные [Книга-интервью] / В. Майорчик. – Х. : Прапор, 1982. – 175 с.
6. Мартусь В. Академія педагогічної практики. З досвіду роботи Гадяцької школи-інтернату / В. Мартусь // Зоря Полтавщини. – 1966. – № 272. – С. 3.

РЕЗЮМЕ

Н. В. Токуева. Социализация личности в условиях общеобразовательных интернатных заведений украины во второй половине хх века (по материалам педагогического наследия М. Андриевского).

В статье исследованы новаторские идеи известного украинского педагога, Героя Социалистического Труда, заслуженного учителя Украины, директора Гадячской средней школы-интерната имени Е. П. Кочергина Полтавского обласного совета М. Андриевского (1922–1998 гг.) относительно социального развития личности ребенка с определенными жизненными проблемами в условиях интернатных заведений посредством трудового воспитания.

Ключевые слова: общеобразовательная школа-интернат, социализация личности, трудовое воспитание, общественно полезный труд, самообслуживание.

SUMMARY

N. Tokuieva. Socialization of personality in secondary boarding facilities of ukraine in the second half of the twentieth century (according to the materials of the pedagogical heritage of M. Andrievskiy).

The article is dedicated to the study of innovative ideas of the famous Ukrainian educator, the Hero of Socialist Labour, Honored Teacher of Ukraine, the headmaster of Gadyach secondary boarding school named after E. Kochergin of Poltava Regional Council M. Andrievskiy (1922–1998) regarding the social development of personality of a child with specific problems of life in secondary boarding facilities by means of labour education.

Key words: boarding school, socialization of personality, labour education, socially useful work, independent living skills.

УДК 373.3.091.015.3:613

С. П. Цьома

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ПОНЯТТЯ «ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ» ЯК ПЕДАГОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН

У збереженні і зміцненні здоров'я сьогодні велике значення має здоровий спосіб життя. Необхідним є розуміння складових здорового способу життя в сучасних соціальних умовах. Основні з них відображені в роботі. Викладено шляхи до здорового способу життя, їх вплив на організм на здоров'я людини

Ключові слова: здоров'я, здоровий спосіб життя, фактори здоров'я, фізичне здоров'я, психічне здоров'я, духовне здоров'я, соціальне здоров'я.

Постановка проблеми. В останні десятиліття проблема здоров'я людини постає як одна з найбільш актуальних. У зв'язку з екологічною й демографічною ситуацією стан здоров'я населення катастрофічно погіршується. Передбачалося, що прогрес медицини забезпечить